

загроза для людини. Зовні такі істоти є непривабливими, що свідчить про ототожнення «інакшості» внутрішньої із зовнішньою. Навіть людиноподібних зомбі інформанти визначили як небезпечних через їхню зовнішню і сутнісну відмінність від людини.

Проведений експеримент продемонстрував відмінності у задекларованому ставленні до «чужих» як до рівних людям і фактичному негативному ставленні до несхожих на людину істот або як до залежних компаньйонів у мандрах або як до небезпечних істот.

Висновки і перспективи дослідження. Ставлення до «інакшості» в сучасної людини залежить від стереотипів і сприйнятих у суспільстві норм толерантності. Поверхневе позитивне сприйняття істот, що мають неантропоморфний вигляд, коливається від визначення їх підпорядкованості людині до відверто негативного ставлення і навіть страху. Перспективи дослідження полягають у моделювання фантастичної реальності на підставі отриманих результатів експерименту.

Література

1. *Горошко О.* Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента. Харьков; Москва: РА-Каравелла, 2011. 320 с. 2. *Залевская А. А.* Значение слова сквозь призму эксперимента. Тверь: Тверской университет, 2011. 240 с. 3. *Ковалевська Т. Ю.* Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса: Астропринт, 2001. 344 с. 4. *Кутуза Н. В.* Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі: монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2018. 736 с. 5. *Шахнарович А. М.* Лингвистический эксперимент как метод лингвистического и психолингвистического исследования. Вопросы психолингвистики. 2011. С. 191–195. 6. *Марцінек С.* Емпіричні та експериментальні методи в сучасній когнітивній лінгвістиці. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка.* Серія філологічна. 2011. № 50. С. 25–32.

Олена Марчук,

к.філол.н., доцент

кафедри української філології

і методики навчання фахових дисциплін

Університету Ушинського

Марина Шкурак,

здобувач вищої освіти 2 року навчання

за другим (магістерським) рівнем

історико-філологічного факультету

Університету Ушинського

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАНЬ У КОНТЕКСТІ ПОЕЗІЙ В. СИМОНЕНКА

У статті розглянуто особливості стилістичних функцій звертань у контексті поезій В. Симоненка. Проаналізовано проблему використання власне звертань та риторичних звертань.

Ключові слова: стилістика, звертання, поезія, художній текст, поетичний синтаксис, контекст.

The article considers the peculiarities of stylistic functions of appeals in the context of V. Symonenko's poems. The problem of using actual appeals and rhetorical appeals is analyzed.

Key words: stylistics, treatment, poetry, artistic text, poetic syntax, context.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Художній текст є багатоаспектним та багатовимірним явищем у плані його дослідження, що зумовлено смисловим розмаїттям його мовностилістичних засобів. Образність мови художніх творів досягається за допомогою різноманітних мовних засобів та прийомів їх уживання, таких, наприклад, як перифрази, алегорії, порівняння, образні означення, фразеологізми, та ін. Кожне слово, яке ми використовуємо у своїй мові, вживається з певною метою. Слово є наймогутнішою силою, це «Виплекана народомдивотворцем квітка з неповторним ароматом, з неповторними барвами. Щасливий той, хто пізнав у дитинстві чари рідного слова, виховав у собі жагу пізнання і зберігає її протягом цілого життя» [2, 259].

Одним з важливих мовно-стилістичних засобів утворення образності й виразності мовлення є різноманітні фігури поетичного синтаксису, добір і уживання яких залежить від творчого методу майстра художнього слова і жанрової своєрідності його творів [4, 259].

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор. Важливою семантико-структурною та інтонаційною особливістю багатьох речень є наявність у них звертання [3, 33], яке, не виконуючи синтаксичної функції у реченні, дуже часто використовується у повсякденному мовленні, оскільки несе в собі певне стилістичне навантаження. Стилістична маркованість речень із звертаннями є досить своєрідною і багатоплановою; вона є предметом багатьох досліджень у мовознавстві (А. П. Абрамова, Л. Ф. Баранник, В. С. Ващенко, А. В. Велтіянова, І. Р. Вихованець, І. І. Дацюк, М. Я. Плющ, О. Д. Пономарів, О. С. Попов, М. С. Скаб, Тімченко, С. Н. Халілова, І. Є. Юдкін та ін.).

Мета статті – продемонструвати стилістичну функцію звертань у поезіях В. Симоненка, залежно від їх лексичного і граматичного оточення.

Виклад основного матеріалу. Звертання в більшій чи меншій мірі пов'язане з реченням, оскільки воно є словом або сполученням слів, що називає особу чи предмет. Звертання може стояти за межами речення або входити до його складу, не вступаючи, у власне граматичні зв'язки з іншими словами, що утворюють основу речення. Тому традиційна граматична наука не зараховує звертання до членів речення [5, 65].

Функцію звертання у реченні можуть виконувати різні повнозначні слова. Найчастіше це – власні імена або назви особи за родинними стосунками, віком, за соціальним станом, професією, посадою. Часто у ролі звертань виступають слова, що містять відповідну оцінку (висловлення співчуття, пестливості, осуду, назва особи за зовнішньою чи внутрішньою якістю та ін.).

Простежується дві течії у визначенні природи звертання:

1) вокатив не є відмінком, бо в цій формі немає відмінкового форманту, що притаманний членам речення;

2) вокатив – це кличний відмінок іменника, що пов'язаний з присудком у спонукальному реченні.

В українській мові вокатив часто виступає у функції номінативу. Такі явища нерідко спостерігаються в інших слов'янських мовах (зокрема у сербській).

У мовознавчій науці немає єдиної точки зору на природу звертань. Це питання у лінгвістичній науці висвітлюється по-різному. Протягом історії вивчення звертань виокремилися дві основні концепції, кожна з яких пояснює природу і функції звертання з точки зору наявності їхнього граматичного зв'язку з членами речення, або його відсутності.

Сучасна мовознавча наука здебільшого класифікує звертання за метою висловлювання. Отже, розрізняються два типи звертань: спонукального і констатуючого характеру. При розгляді першого типу звертань (спонукального характеру) можна виділити кілька пунктів зв'язку звертань із присудком:

1) форма іменника-звертання має значення другої особи, а форма дієслова-присудка вказує на другу особу своїми формальними показниками (особовими закінченнями): «*Ой, вийди, **серце**, з води на волю*» (В. Симоненко);

2) при звертаннях, вжитих у тоні пошани, присудок має форму множини, звертання – однини: «*Не плачте, **мамочко***» (В. Симоненко);

3) якщо звертання виражене особовим займенником **ти, ви**, то присудок узгоджується з ним в числі й особі: «*Слухайте, **ви**, котрі з губами, як дерева. . .*» (А. Малишко);

4) присудок, виражений дієсловом наказового способу, може мати форму першої особи множини, коли виражає заклик, заохочення співрозмовника зробити щось разом із мовцем: «*Ой ти, **місяцю**, ой ти ясний, ми тебе голубить хочемо*» (В. Симоненко);

5) з однорідними звертаннями, що мають форму множини, і препозитивний, і постпозитивний присудок, узгоджений за змістом, має форму множини: «*Дайте руки мені, **земляки і брати!***» (В. Симоненко);

6) присудок при звертанні-реченні може мати форму множини чи однини, залежно від того, одну чи кілька осіб має на увазі автор: «***О** земле з **переораним чолом**, з **губами**, **пересохлими від сміху!** Тебе вінчати кривдою і злом, байстрятам **шматувати на утіху!***» (В. Симоненко).

При звертанні констатувального характеру присудок виражається дієсловом дійсного способу всіх трьох часів. Це стосується питальних та окличних речень:

1) присудок, виражений дієсловом дійсного способу теперішнього або майбутнього часу, узгоджується зі звертанням у числі та особі: «***Титане непоборний**, що небо підтираєш голубе! Твій гордий подвиг не принизять жорна — вони лиш **возвеличують тебе!***» (В. Симоненко);

2) якщо присудок-дієслово уживається у минулому часі, то його узгодження відбувається у формі роду і числа в однині та у формі числа у

множині: «*Ти їх сприйняв без жодної огиди, єдиний мій читач і шанувальник мій!*» (В. Симоненко);

Однією з важливих особливостей мови поезій Василя Симоненка є широке уживання різноманітних звертань, дослідження яких дає можливість не тільки повніше схарактеризувати мовностилістичну систему творів митця, виокремити певні засоби створення художньої образності, а й встановити важливі граматичні та структурні особливості звертань та їхні стилістичні функції.

Загальна кількість звертань, зафіксована у контексті творчості В. Симоненка, становить 254 одиниці.

Найбільшу з кількісного боку групу, що нараховує 126 одиниць, становлять власне звертання. Автор в однаковій мірі використовує їх як у кличному відмінку, так у формі називного, що збігається із кличним. Це стосується іменників 2 відміни середнього роду та форми множини, яка, як відомо, не має кличного відмінка. Такий збіг відбувається, оскільки ці два відмінки виявляють семантичну, формально-синтаксичну і морфологічну співвіднесеність. Семантична й синтаксична співвіднесеність полягає у вираженні ними суб'єктивної оцінки. Найбільшу групу становлять назви, пов'язані з соціальним устроєм суспільства. Що стосується місця розташування у реченні, то переважна частина звертань займає інтерпозицію, яка послаблює емоційну забарвленість звертання, проте підтримує увагу читача в постійній напрузі.

Наявні два приклади порушення норми з точки зору сучасної літературної мови, коли називний відмінок вживається замість кличного, але це, на нашу думку, слід пояснити вимогами римування: «*Прощай, товариш мій*» [6, 220].

З метою підсилення експресії звертання, створення певних конотативних нашарувань автор вдається до уживання вигуків, підсилювальних часток, суфіксів суб'єктивної оцінки, узгоджених і неузгоджених означень, які характеризують адресата і є водночас адресантами: «*Ну, стели постелю, горличко ніжна моя*» [6, 73].

Серед групи власне звертань зафіксовано також речення або кличні комуніканти, які характеризуються особливою інтонацією: «*Я кричав, надриваючись: «Ма-мо!», на зелений упавши едваб...»* [6, 110].

Крім лексичних засобів підсилення експресії звертання, автор уживає і співвідношення кличних модифікацій з предикативним ядром у різних типах речень, зокрема у спонукальному, де імперативна модальність звертання із загальним модальним планом речення підсилюється ним: «*Генії! Безсмертні! На коліна станьте перед смертними людьми!*» [6, 48].

Другу групу складають риторичні звертання, що нараховують 105 одиниць. Більшість з них уживається в кличному відмінку, в інтерпозиції. Наявний єдиний випадок порушення норми, коли називний відмінок уживається замість кличного: «*Чи я б прийшов до тебе, о Мулла?*» [6, 249].

Для підсилення експресивної забарвленості звертання автор уживає як лексичні, так і граматичні засоби. Серед перших слід назвати підсилювальні частки, узгоджені, неузгоджені означення, відокремлені означення, присвійні

займенники: «*О земле з переораним чолом, з губами, пересохлими від сміху!*» [6, 47].

Підсиленню експресії риторичних звертань, як і власне звертань, сприяє і співвідношення кличних модифікацій з предикативним ядром, де імперативна модальність підсилюється загальним планом речення: «*Разуме мій байдужий, вируч мене хоч ти*» [6,186].

Автор також активно уживає розповідні й питальні речення, в яких імперативна модель поглинається загальним планом речення: «*Я для тебе горів, український народо, Тільки, мабуть, не дуже яскраво горів*» [6, 29].

Зафіксовано також звертання з негативною конотацією, що сприяє розкриттю загальної авторської творчої концепції, життєвої позиції В. Симоненка: «*Слухай, мрійнику, ідіоте!*» [6, 124]; «*Не люблю я вас, дурнів приручених*» [6, 228].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, із 191 конструкції 149 звертань вжито у кличній формі, 6 - у називному відмінку, 36 – у називному відмінку, що збігається з кличною формою (в однині). У множині всього 63 конструкції і кличний відмінок вжиті у значенні називного.

Таким чином, розглянувши частотність форм уживання звертань, можна сказати, що більшість з них зберігає кличний відмінок – традиційну форму вживання звертання. Стилiстичні функції і конотативні нашарування у звертаннях служать авторським настановам утворення конкретної емоційної забарвленості, побудови художньої образності у поетичному тексті і, головне, розкриттю авторської концепції життя і творчості, зверненої до народу, до сучасників і нащадків.

Література

1. Булаховський Л. А. Синтаксична будова української мови. Київ. Наукова думка, 1968. 428 с. 2. Бевзенко С. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Київ. Вища школа, 2001. 430 с. 3. Данилюк Н. О. Семантико-стилiстичні особливості народнописаних звертань. *Українська мова*. 2011. № 4. С. 32–39. 4. Дудик П. С. Стилiстика української мови. Навчальний посiбник. Київ. Видавничий центр Академія. 2005. 368 с. 5. Космеда Т. Василь Симоненко – «інтимний поет»: ідіостильові засоби моделювання категорії інтимізації. Феномен креативності Василя Симоненка: літературознавчий та лінгвістичний аспекти; за заг. ред. проф. Тетяни Космеди : монографія: УАМ, 2016. С. 137–224. 6. Симоненко В. А. Лебеді материнства: Поезії. Проза. Київ. Молодь. 1981. 344 с. 7. Пастух Т. Київська школа поетів та її оточення: (модерні стильові течії української поезії 1960–90-х років) : моногр. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 700 с. 9. Симоненко В. Вибр. твори. упоряд. А. Ткаченко, Д. Ткаченко. 3-є вид., випр. – Київ: Смолоскип, 2015, 852 с. (Сер. «Шістдесятники»).